

SZEMLE

RECENZIO

Sándor István

Borbás Beatrix: A bírói hatalom kárfelelőssége

2014 tavaszán jelent meg Borbás Beatrix, a Nemzeti Közszerződési Egyetem oktatójának monográfiája a bírói hatalom kárfelelőssége tárgy körében.¹ A szerző téma-választása egy klasszikus polgári jogi témakörnek, a másért való felelősségnek, a magyar magánjog irodalmában napjainkig méltatlanul részletesen fel nem dolgozott szelével, a bírósági kárfelelősség szabályozásával foglalkozik. A mű jelentőségét bizonyítja, hogy ahhoz Darák Péter, a Kúria elnöke és Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnöke is előszót intézett. A művet Gellérthezy István egyetemi docens, ügyvéd lektorálta. A könyv különös értékét képezi az, hogy a szerző nem ragadt le a bírósági kártérítési felelősség polgári jogi dogmatikai elemzésénél, hanem a tételes jogi szabályozás mögötti területre is részletesen kitért. Ez eredményezte azt, hogy alkotmányjogi, eljárásjogi, közösségi jogi elemek bemutatásával, azokba ágyazva, átfogó képet tudott adni a hazai szabályozás jellemzőiről és annak okairól.

A bíró feladata, hogy az eléje vitt jogvitát eldöntse, vagyis a kontradiktórius eljárásban a felek eltérő érdekei közül a tárgyi jog által védett érdekeket juttassa érvényre. A bíró szerepe az igazságszolgáltatásban az, hogy a törvényhozó szócsöve legyen, vagyis eljárása alapján a jogszabályok érvényre jussanak. E körben a jogalkotó szerepe meghatározó jelentőségű, eltérő felhatalmazást adhat a bíró számára az ügy mérlegelése szempontjából. Amennyiben a törvényhozó nagyvonalú, általános szabályokat alkot, úgy a bíróra hárul annak tartalommal történő megtöltése (pl. osztrák ABGB, svájci ZGB stb.). Amennyiben a törvényhozás szinte mindenre kiterjedő részletes szabályokat alkot, úgy a bírói jogértelmezési és mérlegelési jogkör csak szűk terjedelemben érvényesül (pl. porosz ALR, a „matematikusan kazuisztikus” német BGB stb.).

Errare humanum est, azonban a tévedés egy bírósági jogvitában jogsértést eredményezhet, ami valamelyik fél számára érdeksérelemmel járhat. Ha a Senecának és Cicerónak is tulajdonított mondást folytatjuk, *sed in errare perseverare diabolicum*, azaz a tévedéshez ra-

gaszkodni azonban ördögi dolog,² úgy a tévedéssel okozott jogsértést emberi dolog kiküszöbölni. Már a római jogban – bár érdekes módon az *obligationes quasi ex delicto* körében – a bíró személyes kártérítési felelősségét alapozta meg, ha hanyag vagy szándékos eljárása kárt okozott.³ Az igazságszolgáltatás intézményesülése, az állam feladatkörébe kerülése folytán a bíró által hivatali jogkörében okozott károkért maga az állam vált felelőssé.

A mű nyolc nagy egységre, részre tagolódik. Az első részben, a bevezető gondolatok körében a szerző téma-választását, kutatási területét és a könyvben elérni kívánt kutatási eredményeit vezeti fel. Ez utóbbi vonatkozásában elsődlegesen azt a célt tűzi maga elé, hogy a bíróságok speciális, a polgári jogi kártérítés általános szabályaitól eltérő vonásainak közjogi indokait tárja fel. Ezt követően a II. rész az állami kárfelelősség magyarországi kialakulását mutatja be, a korlátozott immunitástól a kárfelelősségi tényállásokig. A szerző részletesen kitér a magyar szabályozás egyes főbb állomásaira, a jelenlegi magyar szabályozás előzményeire, ami folyamatosan az állami immunitás lépcsőről lépcsőre történő feloldása irányába mutat. A kártérítési felelősség megállapítása során ezt különösen a fegyelmi hatósági határozat szükségességének megszüntetésében és az általános elévülési idő alkalmazásában jelöli meg.

A monográfia III. részében a jelölt a közhatalmi kárfelelősség és az ítélezési tevékenységért való felelősség dogmatikai alapjait vizsgálja. A szerző érdeme annak kimutatása, hogy a vétkességi felelősség fokozatosan a felróhatóság irányában kerül ártérítelésre, valamint az új Ptk. tervezeteiben az állam felelőssége már direkt módon kerül megjelölésre. Külön kiemelésre érdemes a jogalkotásért való kártérítési felelősség elemzése. A szerző rámutat arra, hogy a magyar bírósági gyakorlat tagadja azt, hogy a jogalkotó és az állampolgárok között polgári jogi jogviszony jönne létre a jogalkotással, amely alapján a jogalkotó felelőssége megállapítható lenne.⁴ Érdemes ebben a körben a 20. század elejei magyar magánjogi irodalomra utalni, ahol ez a kérdés-kör szintén jelentős teret kapott.⁵ A vonatkozó alkotmánybírói határozatok elemzése során külön értékelést kapunk arról, hogy a normavilágosság követelménye a jogállam alapvető előfeltételének tekintendő. A műben elemzésre kerülnek a személyes és testületi felelősség kérdései, vizsgálva az ezzel összefüggő egyes elméleteket (a *culpa in eligendo*, a képviseleti, illetve az

² Seneca: *Epistulae morales* VI, 57, 12., Cicero: *Orationes Philippicae* 12, 2.

³ *Iudex qui litem suam fecit*, Inst. Iust. I. 4, 5 pr. Lásd ehhez Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest, 2013¹⁸. 579.

⁴ Lásd ehhez Boóc Ádám: *Észrevételek az állam kárfelelősségéről a jogszabályban történő ármegállapítási kötelezettség elmulasztása vonatkozásában*. Jogtudományi Közöny 2013/10. 507. skk.

⁵ Lásd Szász-Schwarz Gusztáv: *Visszaható törvény és kártérítés* című munkáját. In: Parerga. Vegyes jogi dolgozatok. Budapest, 1912.

¹ Borbás Beatrix: *A bírói hatalom kárfelelőssége*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2004. 262 p.

államigazgatás kifogástalan működésének teóráit). A szerző kiemeli, hogy a bíróság, a bírák felelőssége csak a bírósági jogkörben okozott, kirívóan súlyos gondatlanságra terjed ki, bár a bíraktól mint professzionális jogalkalmazóktól éppen egyfajta fokozott gondossági zsinórmérték volna elvárható.

A mű IV. részében a szerző elemzi az általános felelősségi tanoknak a bírósági jogkörben okozott károk vonatkozásában fennálló speciális jellemzőit. Bemutatja a jogellenesség, a vétkesség és a felróhatóság fogalmi elhatárolási szempontjait, számos eseti bírósági döntés elemzése alapján kimutatva, hogy a bíróság téves határozata nem feltétlenül eredményezi a bírói tevékenység felróhatóságát, ehhez a jelenlegi joggyakorlatban kirívóan súlyos jogsértés fennállása szükséges. Az V. rész a bíróságok károkozásáért való helytállásának rendszerét ismerteti elméleti és gyakorlati megközelítésben. Itt tér ki a szerző a peres úton történő jogérvényesítés esetében felmerülő jogértelmezési nehézségekre (pl. rendelkezésre álló jogorvoslati eszközök kimerítésére, az alperesi legitimáció problematikájára). A szerző a bírósági kárfelelősséggel kapcsolatos perek statisztikáit is vizsgálja, és arra a következtetésre jut, hogy az ilyen tárgyú perek száma fokozatos növekedést mutat, azonban a bíróságok marasztalása csekély mértékűnek tekinthető ehhez képest.

A mű VI. része kitekintést ad a bíróságok által a tisztességes eljárás és az ésszerű pertartamhoz való jog sérelmével okozott károkért való állami felelősségről európai viszonylatban. A szerző számos eseti döntést elemez, rámutat a bíróságok kitanítási kötelezettségének és az ésszerű pertartamnak az ellentmondásosságára, az egyenlő bánásmód követelményét sértő eljárásra. Az európai esetjog mellett itt találunk megállapításokat a magyar gyakorlatban felmerülő jogirodalmi nézetekre is. Szintén számos konkrét jogesetet boncolgatva jut el arra a következtetésre, hogy az ésszerű határidő betartásának a kötelezettsége a közösségi jog általános elvének minősül, azonban a súlyos jogsértés, valamint a közvetlen okozati összefüggés bizonyításának kötelezettsége a gyakorlatban jelentősen megnehezíti a kárfelelősség érvényesítését a közösségi intézményekkel és a tagállamokkal szemben.

A szerző a VII. fejezetben részletes összefoglalását adja munkájának és egyúttal itt tér ki tudományos eredményeire is. A tizennégy pontban kimunkált összegzés eredményeiből kiemelendők a hatályos szabályozással kapcsolatban megfogalmazott kritikák és a *de lege ferenda* jellegű észrevételek. A bírósági jogkörben okozott kárért való felelősség nem csak magánjogi, hanem jelentős közjogi vonatkozásokkal is bír. Emellett sajátos jellemzője, hogy az alkalmazotti felelősség helyett a közhatalmi kárfelelősség kerül középpontba.

A mű végén mellékletben egy 2010-ben lefolytatott

kérdőíves felmérés eredményei találhatók. A felmérés a hivatásos bírák véleményét összegzi elsősorban a perek ésszerű időtartamára – pontosabban a perek elhúzódságának okaira – vonatkozóan.

Egyet lehet érteni a szerzővel abban, hogy a jelenlegi szabályozás alapján a nyilvánvaló és kirívóan súlyos jogsértés esetére korlátozott bírósági kártérítési felelősség jelentős mértékben megnehezíti, szinte ellehetetleníti a bíróságokkal szembeni kártérítési igények érvényesítését. A szerző megoldást is felkínál ennek a problémának a megoldására a tételes jogi szabályozásban a nyilvánvaló és kirívóan súlyos jogsértés eseteinek felsorolásával. Ezt a javaslatot a jogalkotás szempontjából is megfontolandónak tartom.

A mű egészen végig vezethető egy másik jelentős kérdés is. Kétségtelen, hogy a bírósági kártérítési felelősség megállapítása során a legnagyobb dilemmát az okozza, hogy vajon az alapügyben hozott határozat jogalapját a kártérítési perben lehetséges-e felülvizsgálni. A szerző bizonyos tipikus magatartások esetére tenné lehetővé az anyagi jogi tévedések felülvizsgálatát a jogerő fenntartása mellett, maga is számolva annak nehezen átlátható következményeivel. Álláspontom szerint a felvetett szabályozási javaslat az ún. „árnyékpercek” sokaságát tenné lehetővé, a tipikus esetek enumerációja pedig az oda fel nem vett jogellenes magatartások felülvizsgálatának lehetőségét szorítaná háttérbe. A lehetséges hatások vizsgálata szintén indokolt lett volna a műben.

Szintén egyet lehet érteni a jelöltnek az arra vonatkozó megállapításával, hogy a sérelemdíj nem jelent tökéletes megoldást a bíróságok kártérítési felelősségének megállapítása esetén. A bíróságok kártérítési felelőssége a szerződésen kívüli károkozások körébe tartozik, és nem a személyhez fűződő jogok megsértése esetén irányadó. Azzal, hogy a 2009. évi CXX. törvényben szabályozni kívánt bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jog a Kodifikációs Főbizottság legújabb tervezetéből kikerült, a jelölt által kifejtett kritika igazoltnak tekinthető.

Összességében egyértelműen megállapítható, hogy a szerző a témakör hazai szakirodalmát nagy alapos-sággal és hozzáértéssel dolgozta fel, és a hivatkozott szakirodalmi álláspontok, a vonatkozó bírósági döntések, valamint a bírósági gyakorlat mindvégig megtalálhatók a műben. A közel hatszáz lábjegyzet és a több mint százhusz szakirodalmi forrás megalapozza a szerző kutatásainak alapos-ságát és hitelességét. A műben végig megtalálhatók a jogtörténeti, a jogösszehasonlító és a dogmatikai elemzés módszerére támaszkodó kutatási eredmények. A monográfia egy olyan űrt tölt be a magyar jogirodalomban, amely üdvözlendő, és minden elméleti, valamint gyakorló jogász számára támpontot biztosít a bírói kárfelelősség témakörében.